však věc vyřešena teprve 1406 za Jindřicha IV., kdy byl udělen v léno Siru Johnu Stanleymu. Až do polovice XVIII. stol. zůstal samostatným lénem pod svrchovaností anglického krále.

Chanel Islands tvořily původně část Normandie. Po ztrátě Normandie byly připojeny Janem I. k anglické koruně. Edward II. vydal instrukci sběratelům daní, aby nepovažovali obyvatele ostrovů za cizince. Jinak však zůstaly tyto ostrovy samostatné a nepodrobeny kompetenci anglického parlamentu. Od r. 1279 měly vlastní veřejnou pečeť a četná privilegia byla potvrzena 1341 Edwardem III. a znovu 1343 Richardem II. Nebylo však nikdy pochyby o tom, že by anglický král nebyl ipso facto pánem těchto ostrovů. Šlo tedy tu o reálnou unii se společnou institucí koruny.

Negotiorum gestio a versio in rem jako žaloby z obohacení podle právních názorů Kodexu tereziánského.

Viktor Kulendík (Brno).*)

I. Za přípravných prací pro budoucí československý zákoník občanský rozvířena byla otázka, jak upraviti vhodně v našem právním řádu žaloby z bezdůvodného obohacení, totiž hlavně kondikce, jednatelství bez příkazu a t. zv. versio in rem. Při této příležitosti vynořil se opět starý problém o funkci různých těchto žalob, jakož i o právní povaze práv a povinností, pokud se týče právních poměrů, z nich vyplývajících. Vhodná úprava závazků z bezdůvodného obohacení jest nejen velmi vděčným úkolem legislativní politiky, jejich funkce a právní povaha v různých právních řádech jest též zajímavým problémem teoretickoprávním. To platí zejména i pro právo všeobecného zákoníka občanského, nyní platného. Hlavně institut t. zv. versionis in rem (§§ 1041 a 1042 o. z. o.) jest právní vědě záhadnou pevninou.[1]) Zejména vyskytl se i názor, zda v těchto ustanoveních o. z. o. se neskrývá generální žaloba pro nároky z bezdůvodného obohacení. Vyřešení těchto otázek zasahuje do různých oborů vědních, do právní filosofie, do právní vědy i do historie práva, dle toho, jak si otázky ty položíme. Po stránce právní celý tento problém neskýtal by ani zdaleka takových obtíží při metodologické ujasněnosti v právní vědě, budou-li konstruovány její pojmy na zásadách přísné logičnosti podle poznatků vědy noetické. Jen tehdy lze dospěti k uspokojivým závěrům, jestliže rozlišíme přesně historické prvky problému a jeho prvky

*) Ze semináře občanského práva prof. Dra Jaromíra Sedláčka.

[1]) Viz na př. Krčmář, Obligační právo, § 64 a »Porady o revisi občanského zákoníka«, pozn. k §§ům 1041, 1042.

právní, případně politické. Historicko-právní škola si toho neuvědomila, a proto se nedopracovala žádných jasných výsledků.[2])

Tento malý příspěvek, jenž jest pouhým seminárním referátem, nechce se pouštěti do řešení zmíněných problémů. Má toliko obrátiti pozornost k právním názorům díla, z něhož obecný zákoník občanský po dlouholeté práci postupným vývojem vzešel v té podobě, v jaké nabyl uzákonění — v naději, že těchto několik poznámek k názorům Kodexu tereziánského poněkud přispěje k osvětlení versionis in rem v našem právním řádu. Současně přihlížím i k institutu jednatelství bez příkazu. Snad objasní tato paralela též zajímavý poměr negotiorum gestionis k příbuzné versio in rem — poměr, jenž během historického vývoje obou zmíněných žalob dosáhl značných změn.

II. Praetorský edikt stanovil v římském právu zásadu: Kdo se ujme záležitostí jiného, vstupuje s tímto druhým ve vzájemný právní poměr. »Si quis negotia alterius, sive quis negotia, quae cuiusque cum is moritur fuerint, gesserit: iudicium eo nomine dabo« — D 3, 5, 3 in pr. Z tohoto právního poměru vznikají na obou stranách závazky a práva. Negotiorum gester jest povinen obstarati cizí záležitosti úplně a řádně, s příslušnou pečlivostí, a vydati domino negotii všechno, co při správě se dostalo do jeho rukou. Dominus negotii naopak jest povinen nahraditi jednateli užitečně vynaložené náklady. Svá práva uplatňují dominus negotii actione negotiorum gestorum directa, jednatel actione negotiorum gestorum contraria. Obsah tohoto právního poměru ex lege, t. zv. kvasikontraktu, t. j. vztah vzájemných práv a povinností čili kausa[3]) právního poměru, podobá se do jisté míry kause kontraktu mandátního.

Z dalších ustanovení práva justiniánského se podává, že právní poměr negotiorum gestionis nastává tehdy, kde obstarávání cizích záležitostí není plněním nějaké jiné smluvní nebo zákonné povinnosti jednatelovy. Jednání negotiorum gestoris musí tedy býti dle tradiční nomenklatury »dobrovolným«. Na druhé straně však musí býti zase zřejmo, že jednateli nejde o pouhou liberalitu vůči druhému, anebo o společenskou úsluhu. Dále vyplývá z ustanovení digest, že actiones negotiorum gestorum jsou subsidiárními žalobami, které mají místo tehdy, jestliže určité jednatelství nespadá pod skutkovou podstatu žádného jiného právního poměru.

Podkladem negotiorum gestionis jest jistý úkon jednatelův. Obsahem jeho je facere. Vyskytl se názor, že jen tehdy byla tu negotiorum gestio, když předmětem úkonu jednatelova bylo uzavření právního jednání pro jiného. Jestliže však činnost jednatele spočívala v něčem jiném, takže na př. pro druhou osobu jen faktickou cestou byla užitečně vynaložena ně-

[2]) Sem náleží na př. Stupecký, Versio in rem.
[3]) O tomto pojmu kausy srov. Sedláček, Obligační právo, čís. 118.

jaká majetková hodnota, nebyla prý tu negotiorum gestio. Pro justiniánské právo tento názor správný není. Slova »negotium« nepoužívá se v nomenklatuře římského práva jen jako terminus technicus pro »právní jednání«, »negotium« značí v první řadě asi tolik jako »res administranda«, tedy záležitost jakéhokoliv druhu.[4]) Dokladem toho jest též D 3, 5, 2 (Gaius): »Si quis absentis negotia gesserit, licet ignorantis, tamen quid utiliter in rem eius impenderit vel etiam ipse se in rem absentis alicui obligaverit, habet eo nomine actionem.« Z toho vidíme, že v pojetí Gaiově jsou obsaženy i případy vynaložení nákladů bez uzavření právního jednání. Jiný doklad jest D h. t. 9 § 1, kde předmětem jednatelství je oprava domu a vyléčení otroka. Je zřejmo, že v těchto případech předmětem negotiorum gestionis není uzavření právního jednání.

Rozsah skutkové podstaty jednatelství bez příkazu byl v římském právu veliký. Spadá pod tento pojem celá řada případů, kde v dnešním právu máme právní poměry, pokud se týče žaloby zvláštní. Tento rozsah negotiorum gestionis nebyl však ani v římském právu za všech dob stejný. Původně, zdá se, spadalo sem pouze zastoupení procesní nebo zastoupení nepřítomných — později však rozsah negotiorum gestionis byl značně širší. Tak spadají sem v dobách pozdějších různé případy kurately, ale i poručenství. Konečně se rozsah tento opět poněkud zužuje, takže v justiniánském právu máme pro některé tyto speciální právní poměry již žaloby zvláštní, které se postupem času od jednatelství bez příkazu odštěpily jako samostatné žaloby (na příklad actio tutelae).[4a]) Nicméně i potom rozsah jednatelství bez příkazu je značně větší než v našem právu. Spadají sem případy různých kuratel, spravování společné věci (na př. D 3, 5, 39), případy placení cizího dluhu (D. h. t. 42), užitečného vynaložení věci a pod. O širokém rozsahu negotiorum gestionis svědčí zejména též D h. t. 46 in pr.

Z našeho hlediska zasluhuje zvláštní pozornosti actio negotiorum gestorum contraria jakožto žaloba, kterou jednatel vymáhá své nároky na náhradu vynaložených nákladů. Obecnou podmínkou náhradních nároků jednatelových jest, že jednání provedl utiliter, t. j. ve prospěch druhého (srov. cit. D h. t. 2). Prospěšnost jednání dlužno posuzovati dle obecného hlediska, musíme však též přihlížeti k tomu, jaký hospodářský význam subjektivně dotčené jednání má pro druhého (srov. D h. t. 2, 9, 24, 30 §§ 4, 7).

Legislativní hledisko, pokud se týče povinnosti k náhradě nákladů, příslušející negotiorum gestori, může býti dvojí:

1. Jednateli jest nahraditi všechny jeho náklady, které uži-

[4]) Viz Dirksen, Manuale, pod heslem »Negotium«.

[4a]) Ohledně actio tutelae uvedeno starší mínění Wlassakovo. V novější době jest tento názor romanisty napadán, srv. zejména Partsch, Studien zur Negot. gestio I.

tečně učinil bez ohledu, zda očekávaný výsledek se dostavil anebo zda byl zmařen. Dostačí tedy »negotium utiliter coeptum«.

2. Jednateli jest nahraditi náklady jeho užitečně vynaložené pouze potud, pokud dominus negotii skutečně byl obohacen.

První případ jest příznivější jednateli, druhý jest příznivější domino negotii.

Justiniánské právo nerozhodlo se výlučně ani pro první ani pro druhý způsob řešení. Častější jest hledisko uvedené sub. 1: Náklady mají býti jednateli nahrazeny bez ohledu na to, zda dominus byl jednáním skutečně obohacen. Nejvýstižnější jsou případy D h. t. 9, 11 § 2, 21, 30 in pr. Klade se v nich důraz na to, aby jednatel neměl škody, nikoliv však na obohacení domini negotii (srov. D h. t. 2 in f., 44 § 2). Na druhé straně nejsou výjimkou případy opačné. Jsou to hlavně místa D h. t. 5 §§ 2 in f. 5, 8, 13., 10, 36 in pr. Nějakého přesného kriteria, kdy je užíti první a kdy druhé zásady, v justiniánském právu nalézti nelze. Spíše bude nutno vyvoditi z kasuistické úpravy této otázky, jakož i z rámcového znění D h. t. 3 in pr., že soudce má postupovati podle úvah slušnosti a použíti analogie s uvedenými příklady.

Názor pandektistů XVIII. století na tuto otázku není zcela jasný. Tak Lauterbach[5]) zdůraznil moment obohacení při náhradních nárocích jen na dvou místech (jednatelství v zájmu pupilli a případ, kdy jednatel jednal mala fide). O ostatních případech, které uvádějí Digesta, se nezmiňuje vůbec, Zdá se tudíž, že použití zásady sub 2. omezuje Lauterbach toliko na uvedené dva případy a že je považuje za výjimku z pravidla, jak to dokazuje též dlouhé odůvodňování prvého z uvedených případů.[6]) Naproti tomu z celé řady míst vyplývá, že za podmínku náhradních nároků negotiorum gestoris obohacení domini negotii se nepovažuje — klade se prostě důraz na to, aby jednatel neměl ze svého jednání škody.

Pandektisté uchylují se od justiniánského práva nepatrně co do rozsahu právního poměru negotiorum gestionis. Vyňato je totiž výslovně procesní zastoupení (defensio — srov. Heineccius, Elementa § 982). Dále výslovně zdůrazňují, že negotiorum gestio má býti vždy gratis. Tyto úchylky však pro nás celkem nepadají na váhu.

Pandektisté liší se ovšem velmi značně od římského práva celým svým systémem, který se snaží vlíti justiniánské právo do formy fikcí, presumpcí a konstrukcí, jež jsou výplodem dopodrobna propracované středověké formální logiky a dialektiky. K tomu přistupuje u nich ještě určitá dávka přirozeněprávních hesel a logických hříček — ale když z tohoto jejich systému vyloupneme jednotlivá ustanovení, zůstává nám celkem ráz justiniánského práva zachován.

---

[5]) Collegium theoretico-practicum, titul Negot. gestio.
[6]) N. u. m. odst. VII. in f.

III. Versio in rem. Pod titulem de negotiis gestis uvedeny byly případy, které se nám jevily jako činnost ve prospěch druhé osoby, kde byla pro tuto osobu vynaložena jistá majetková hodnota, aniž by došlo k uzavření právního jednání mezi negotiorum gestorem a osobou třetí. Tyto případy římského práva však nesmíme směšovati s t. zv. versio in rem: Jestliže filiusfamilias nebo otrok, jemuž paterfam. poskytl peculium, uzavřel s třetí osobou právní jednání, ručil paterfam. do výše majetkové hodnoty, která z tohoto pr. jednání byla vyzískána a v jeho prospěch vynaložena, za to, že otrok resp. filiusfam. dostojí případným svým závazkům vůči svému spolukontrahentu. Tento spolukontrahent uplatňuje svůj nárok proti ručícímu patrifamilias žalobou de in rem verso. Actio de in rem verso jest tedy charakterisována po výtce jakožto actio adiecticiae qualitatis. Jde tu o akcesorický právní poměr zvláštního druhu, jehož podkladem jest principální právní jednání servi vel filiifamilias s osobou třetí. Hodnoty, které byly obráceny ve prospěch domini vel patrisfamilias, jsou hodnotami získanými na základě právního jednání. Třebas však t. zv. actio de in rem verso v římském právu jest výronem zvláštní úpravy otázky právní osobnosti otroka, resp. filiifamilias ve svazku rodinném, přece nacházíme již i tam úzkou spojitost mezi žalobami e negotiis gestis a de in rem verso. Velmi důležité jest v tomto směru místo D 15, 3, 3, 2: Et regulariter dicimus totiens de in rem verso esse actionem, quibus casibus procurator mandati vel qui negotia gessit negotiorum gestorum haberet actionem quotiensque aliquid consumpsit servus, ut aut meliorem rem dominus habuerit aut non deteriorem. Z citovaného místa vidíme, že se tu provádí úplně analogie s jednatelstvím bez příkazu a s mandátem. Jiné místo, které poukazuje na úzký vzájemný vztah, je D 15, 3, 17 in pr. Též v titulu »de negotiis gestis« jsou četné doklady poukazující na úzkou souvislost mezi jednatelstvím bez příkazu a versio in rem. Tak na př. D h. t. 13, 30, 35, 41.

(Dokončení.)

Derogace a působení zákona.

Pokus o logický výklad.

Ilja Kříženecký (Praha).

Věta »lex posterior derogat legi priori« není v právní vědě výrazem positivně právního ustanovení o změnitelnosti právního řádu, nýbrž jest vykladacím pravidlem plynoucím z logického chápání jednotného právního řádu. Její normativní správnost neplyne z toho, že jest obsažena v určitém právním řádě (§ 9 obč. zákona), nýbrž by jistě platila a byla užívána i tehdy, kdyby v tom kterém právním řádě nebyla obsažena.

To že ji nalézáme vyjádřenu v positivním právu, nemění ničeho na její povaze vykladacího pravidla. Nemůžeme totiž ani z této zásady přímo a bezvýhradně říci, že časově pozdější

Negotiorum gestio a versio in rem jako žaloby z obohacení podle právních názorů Kodexu tereziánského.

Viktor Kulendík (Brno).

(Dokončení.)

Jakou úlohu hraje moment obohacení při versio in rem? Digesta podávají nám obraz značně nejasný. Některé úryvky zdají se se nasvědčovati tomu, že actione de in rem verso bylo lze žalovati jen, byl-li dominus servi, pokud se týče pater familias, o b o h a c e n. Tak na příklad D tit. de in rem verso 2, 5 § 3, 6, jakož i striktní lex 12 h. t. Naproti tomu jsou místa, která nade vší pochybnost zastávají opačné stanovisko. Tak D h. t. 3 §§ 7 až 8, 10 (srov. k tomu i leges 3 §§ 2—4 a 4), dále 5 in pr. a 17. V těchto případech moment obohacení je nerozhodným, stačí »si quid u t i l i t e r in rem versum sit«. Zdá se tudíž, že právo justiniánské zachovává i zde stejný postup při řešení podmínek náhradních nároků, jako v titulu de negotiis gestis.

Mínění pandektistů se i tu uchyluje od stanoviska justiniánského práva. Lauterbach moment obohacení vůbec nezdůrazňuje a drží se mínění opačného. Pojem »versio in rem« spadá mu v jedno s pojmem »utilitas«, nikoliv však s pojmem »locupletatio«. (Causa enim impulsiva, propter quam praetor actioni principali ex contractu descendenti hanc qualitatem adiecit et hanc qualificatam actionem formavit est u t i l i t a s s i v e v e r s i o i n r e m patris vel domini etc.[7]) [8]) Dále se praví (odst. III. l. c.). Etiamsi res verbi gratia in necessitatem vel utilitatem patris vel domini empta, aut pecunia mutua accepta postea casu perierit, in rem versa dicitur. Moment obohacení uvádí Lauterbach toliko na jediném místě l. c. a to ve větě o účelu actionis de in rem verso, ale zde patrně užito tohoto terminu v nepřesném smyslu zásady přirozeněprávní: Finis est ne pater vel dominus locupletetur cum alterius damno. Podobně užívají v témž smyslu onoho terminu i jiní pandektisté, tak Heineccius, který ostatně moment obohacení více zdůrazňuje. Praví (Élem. § 1215): In rem vero

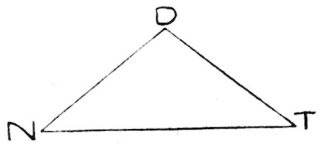
---

[7]) Collegium, tit. Versio in rem, odst. II.

[8]) Terminu »V e r s i o i n r e m« užívá se ve dvojím smyslu. Jednak míní se tímto pojmem faktická událost, že ze jmění osoby jedné přešla do jmění druhé osoby majetková hodnota, po případě tato hodnota sama (něm. Zuwendung). Jednak označuje se tímto výrazem též právní poměr mezi zmíněnými osobami, jehož součástkou skutkové podstaty jest právě ona versio in rem v hořejším smyslu. Pokud používáme výrazu »versio in rem« k označení právního poměru, je to brachylogické rčení, a to i filologicky nesprávné, ale již vžité. Správné by bylo říkati s prameny v tomto druhém smyslu »a c t i o d e i n r e m v e r s o« — při čemž výraz actio neznamená jen žalobu, pokud se týče nárok — ale a c t i o rovná se též = právní poměr. Podobně »Negotiorum gestio« znamená 1. Správu (cizích) záležitostí, 2. Právní poměr mezi negot. gestorem a dom. negotii.

patris vel domini versum censetur, quidquid neccesario vel utiliter impensum est a filio vel servo, quoque domini vel patris patrimonium auctum est. A v § 1216: cum ergo aequitatu adversetur, alterum cum alterius damno fieri locupletiorem: etc.

Výše uvedený poznatek, že při versio in rem dle římského práva se jedná o hodnoty získané právním jednáním, jest velmi důležitý pro pochopení dalšího vývoje tohoto právního institutu. Tento vývoj vyšel patrně z místa D 15, 3, 20—21. V těchto dvou úryvcích uvedeny jsou případy, které sice nespadají úplně pod skutkovou podstatu actionis de in rem verso, které se jí však velmi podobají, a proto poskytuje se v těchto případech v římském právu actio de in rem verso utilis. A právě na tyto, původně výjimečné případy, zdá se, navazuje budoucí právní vývoj. Jakmile totiž zanikly patria potestas a dominica potestas, musely se státi předpisy o versio in rem obsoletními. Moderní pandektisté, chtějíce zachovati nicméně tento právní institut, rozšířili tudíž versionem in rem analogicky i na případy, které se vymykají z rámce zvláštních patriarchálních poměrů rodinných ve starém

D = dominus negotii, N = negotiorum gestor, T = tertius. Právní poměr mezi N-em a T-em = smlouva, mezi D-em a N-em = negotiorum gestio a mezi D-em a T-em = versio in rem.

Římě. Zajímavá po této stránce je poznámka Zenckerova k příslušnému místu v Kodexu tereziánském (díl III. Cap. XX. § V), kde poukazuje na obecné právo a zdůrazňuje, že není již třeba bráti ohled na zvláštní poměry ve starém Římě, které vedly k vytvoření této žaloby. Lauterbach praví (odst. IX.): Utilis de in rem verso actio etiam competit, si homo sui iuris aliena negotia gerens contraxerit, et exinde aliquid in rem domini negotiorum versum sit. Z uvedeného místa se nám podává další zajímavý doklad o blízké spojitosti mezi versio in rem a jednatelstvím bez příkazu a vidíme, že actio de in rem verso utilis má nyní dle nového pojetí místo, jestliže na základě právního jednání mezi negotiorum gestorem a třetí osobou aliquid in rem domini negotiorum versum sit. Dle představy Lauterbachovy máme tu tedy tři právní poměry:

Poměr mezi N-em a T-em jest právním poměrem ze smlouvy, ostatní dva poměry jsou právními poměry ex lege. Jestliže N jest dlužníkem T-ovým, pak T v prvé řadě má nárok proti N-ovi (ze smlouvy). N má opět právní nárok na náhradu vůči D-ovi, pokud jednal utiliter, kterýžto nárok lze uplatniti actione negotiorum gestorum contraria. Kromě toho však má T přímý nárok na své uspokojení vůči D-ovi, ale jen potud, pokud nějaká

majetková hodnota z právního jednání mezi N-em a T-em in rem D-i versa est. Tento nárok uplatňuje T actione de in rem verso utili. Jde tu tedy h o s p o d á ř s k y o jakési zákonné subsidiární ručení D-ovo za závazek N-ův vůči T-ovi. Ručení toto je osobním ručením omezeným, a to omezeným ve trojím směru. D jest totiž zavázán jen potud,

a) pokud sahá versio in rem, t. j. utilitas D-ova;
b) pokud N neuspokojil T-a a
c) pokud D ještě neučinil zadost náhradním nárokům N-ovým.[9])

Dle pandektistů se však nevyžaduje, aby D versione in rem byl skutečně obohacen, stačí si utiliter versum est: arg. Lauterbach odst. IX. (Si uxor in utilitatem mariti contraxerit, verbi gratia res familiae necessarias emerit, maritus hodie conveniri potest hac actione, etiamsi res illae post contractum statim casu perierint.)

Někteří pandektisté rozšiřují nad to nárok z titulu de in rem verso proti všem, ad quos ex alieno contractu aliquid pervenit, dovolávajíce se místa D 12, 1, 32. Tito pandektisté nevyžadují tedy právního poměru negotiorum gestionis mezi N-em a D-em. Lauterbach však toho mínění ještě nesdílí a vyvrací je některými místy z Codexu.

Nicméně ve všech těchto případech zůstává základem actionis de in rem verso p r á v n í j e d n á n í (sc. mezi N-em a T-em), na jehož základě dostalo se třetímu (D-ovi), na tomto právním jednání přímo nezúčastněnému, majetkového prospěchu.

Codex Theresianus a Osnova Hortenova.

IV. N e g o t i o r u m g e s t i o. Theoreticky přijal Codex Theresianus učení o t. zv. kvasikontraktech, které konstruuje na základě četných fikcí a praesumpcí. Kvasikontrakty považuje Codex Theresianus za jakési smlouvy, při nichž však smluvní konsens se nesjednává srovnalým projevem vůle smluvních stran, nýbrž projev vůle strany, někdy dokonce obou »smluvníků« se »předpokládá«. Celé toto učení o kvasikontraktu vzniklo nepochopením kvasikontraktu Gaiova, jemuž tento pojem byl pouhou didaktickou a systematickou pomůckou pro výklad práva. Doktrina pandektistů, libující si ve složitých konstrukcích, spolu s theorií přirozeně-právní vypracovala pojem kvasikontraktu jako složitou budovu, složenou ze samých fikcí. My víme, že tu jde prostě o závazky ex lege. Našemu názoru nevadí ta okolnost, že pandektisté vyžadují praesumptivní konsens někdy jen na jedné straně, kdežto prý druhá strana skutečně projevuje svůj

[9]) Tuto zásadu sub c) vytčenou, pokud se týče omezení D-ova ručení po této třetí stránce, vyjadřuje Lauterbach (n. u. m.) větou: Nec sufficit versum esse, nisi etiam versum duret: hoc est filiofamilias vel servo a Patre vel Domino non restitutum sit. Pandektisté vyjadřují tuto zásadu obecnou větou: Non videri factum, quod factum non duret.

»souhlas«. Onen »souhlas« (k čemu druhá »strana« má projeviti souhlas, když první »strana« vůbec nečiní smluvního projevu vůle?) nemůže znamenat nic jiného, než že tento t. zv. kvasikontrahent musí býti způsobilý k právnímu jednání. Tak je tomu u všech kvasikontraktů s jednostrannou fikcí o projevu vůle, mezi něž náleží i negotiorum gestio.

Z řečeného se nám podává tolik:

Jestliže osoba způsobilá k právnímu jednání spravuje záležitosti druhého, je tu negotiorum gestio.

K tomu připojují se ustanovení další: správa nesmí býti plněním nějaké smluvní povinnosti, na př. ex mandato. To znamená, že mezi stranami nesmělo dojíti k uzavření smlouvy (na př. mandátní — Cod. Ther. XIX. num. 18). Zdali strany spolu uzavřely smlouvu čili nic, to nutno posuzovati podle předpisů kodexu tereziánského o uzavírání smluv. Nesmí nás tu mýliti, že dotyčná ustanovení se poněkud liší od našeho práva. Codex Theresianus stanoví totiž na rozdíl od našeho práva v četných případech povinnost odmítnouti ofertu, jestliže nemá dojíti k uzavření smlouvy. Jestliže oblát oferentovi neodpověděl na jeho ofertu, rovná se to přijetí nabídky a smlouva je nicméně uzavřena, třebas oblát neučinil výslovného prohlášení, že ofertu přijímá. Kodex se vyjadřuje, že »souhlas byl projeven mlčky« (XIX. num. 11, II. num. 87). Také nás nesmí mýliti, že někdy může dojíti k uzavření obligační smlouvy nikoliv před, nýbrž teprve po jednání jednatelově nebo během této činnosti (XXI. num. 16). Obligační smlouva resp. vznik závazku může býti časově nejen prius, ale i posterius než příslušná soluce, nebo může s ní spadati v jedno. Logicky ovšem smlouva obligační a vznik závazku je vždy prius smlouvy soluční a soluce.[10]) V těchto případech, kdy mezi stranami byla uzavřena smlouva (třeba mlčky n. dodatečně), není tu negot. gestio.

Zjistili jsme tedy, že mezi zúčastněnými osobami nesměla býti uzavřena smlouva, má-li jíti o negotiorum gestio. Nic jiného totiž nežli tento jednoduchý poznatek neznamená na pohled paradoxní požadavek kodexu, že mezi osobami (jednatelem a dom. negotii) musí býti smluvní konsens, který však přece nesmí býti uskutečněn projevy smluvní vůle. — Jednání negotiorum gestoris nesmí býti tudíž plněním smluvní povinnosti. Ale jeho jednání nesmí býti ani plněním nějaké jiné zákonné povinnosti, má-li tu býti vskutku jednatelství bez příkazu, jak vyplývá z Cap. XIX. num. 18, 20.

Na základě toho, co bylo řečeno, můžeme nyní definovati jednatelství bez příkazu dle Kodexu tereziánského takto:

Jestliže osoba způsobilá k právnímu jednání spravuje záležitosti druhého, aniž její jednání jest solucí závazku smluvního nebo zákonného, vzniká mezi oběma osobami právní poměr ex lege se vzájemnými charakteristickými závazky a nároky, kte-

[10]) Srv. Sedláček, Obligační právo II., čís. 82.

rýžto právní poměr lze brachylogicky nazvati »negotiorum gestio«.

Podle okolností musíme ovšem usouditi, zdali jednatelovým úkonem vůbec měl býti založen právní poměr, či zda šlo z jeho strany snad toliko o společenskou úsluhu anebo o závazek rázu mravního, při němž neměly vzniknouti právní povinnosti (XIX. num. 5).

Předmět úkonu jednatelova, jehož obsahem je facere, nemusí podobně jako v římském právu spočívati v uzavření právního jednání, může pozůstávati i v jiné činnosti (arg. na př. Cap. XIX. num. 12, 22).

Přihlédneme-li pak k pravidlům Kodexu tereziánského o uzavírání smluv, stanovíme snadno, kdy mezi zúčastněnými nebylo smluvního poměru a kdy tedy jedině může jíti o negotiorum gestio. Případy ty jsou:

a) osoba, v jejímž zájmu bylo jednáno (dominus negotii), byla nezpůsobilá k právnímu jednání;

b) byla sice způsobilá k právnímu jednání, ale nemohla podati zamítavý projev vůle proti činnosti jednatelově (srov. odmítnutí »reální« oferty!): to je možno jen, když neměla vědomosti o jednání;

c) výslovně z a k á z a l a spravování svých záležitostí druhými. V tomto případě nastává ovšem jistá modifikace vzájemných práv a povinností (num. 21, 22).

V z á j e m n é p o v i n n o s t i. Negotiorum gestor je povinen záležitosti převzaté spravovati řádně, skládati účty a vydati vše, čeho se mu jeho činností dostalo.

Dominus negotii jest povinen jednateli náhradou (num. 23).

Vzájemná práva a povinnosti přecházejí i na dědice zúčastněných osob (num. 29).

Bližší ustanovení o tom, jakou píli má vynaložiti negotiorum gestor a za jaký stupeň zavinění ručí, máme obsažena v num. 24—28.

Pokud se týče přesného vymezení a obsahu vzájemných povinností, poukazuje nás dále num. 31 na předpisy o smlouvě mandátní, hl. XV. §§ V/VI.

Nás zajímá zde hlavně restituční povinnost domini negotii. Vyžaduje se, aby dominus negotii byl jednáním gestorovým obohacen, nebo mají se tomuto nahraditi náklady bez ohledu na výsledek jeho jednání? Srovnáme-li předpisy Kodexu tereziánského o jednatelství bez příkazu, shledáme v řešení této otázky analogii s římským právem. Celá řada předpisů (num. 5, 6, 14. věta první, 23, 30) svědčí pro eventualitu druhou. Naproti tomu jiná místa (num. 14, věta druhá — negotium sui lucri causa gestum, negotiorum gestor je mala fide — a num. 8 in f.) vyžadují jako podmínku náhrady nákladů skutečné obohacení domini negotii. Avšak je tu přece v jednom bodě podstatný rozdíl od justiniánského práva. Kdežto totiž u Justiniána není žád-

ného obecného kriteria, kdy jest se říditi tou neb onou zásadou (soudce má značně volnou ruku a užívá rozhodnutí speciálních jen analogicky), v Kodexu tereziánském takové obecné kriterion máme, a to v obecných předpisech obligačního práva. V těchto předpisech řešení naší otázky jest úzce spiato s otázkou náhrady nákladů vůbec, a tato řeší se tu všeobecně pro celý obor obligačního práva — pokud snad u jednotlivých typů smluvních nebo závazků mimosmluvních nejsou předpisy zvláštní. Tato obecná ustanovení o impensích obsažena jsou v Cap. XVII. num. 138—184. Nutno tedy při řešení otázky náhrady nákladů pro jednatelství bez příkazu použíti nejdříve nečetných předpisů Cap. XIX. § 1 (negot. gestio), dále na základě předpisu Cap. XIX. num. 31 rovněž nečetných předpisů speciálních o smlouvě mandátní (Cap. XV. § VI) a konečně subsidiárně (a hlavně) obecných předpisů Cap. XVII. čl. IV. Zejména důležité jsou předpisy Cap. XVII. num. 164—172. Tam praví se podrobně, ve kterých případech nutno nahraditi impensas utiles v plné výši vynaloženého nákladu a kdy je nutno nahraditi náklady jednatelovy jen do výše skutečně zjednaného obohacení.

O s n o v a H o r t e n o v a. Pokud jde o osnovu Hortenovu, je úprava jednatelství bez příkazu podstatně úplně stejná jako v Kodexu tereziánském. To platí jak o kvasikontraktuální konstrukci tohoto právního poměru, tak o otázce náhrady nákladů a momentu obohacení, tak i o systematickém uspořádání látky. Menší úchylky nepadají pro nás na váhu. Jinak je ovšem celá Osnova Hortenova daleko stručnější než Kodex. Příslušné předpisy viz Díl třetí cit. Osnovy XX. §§1—13, XVI., XVIII., §§ 33 až 54.

V. V e r s i o i n r e m.

C o d e x T h e r e s i a n u s. Při tomto právním poměru jde o čisté závazky ex lege i podle názoru Kodexu. Codex Theresianus vychází z velmi široké zásady přirozeného práva, že nikdo se nemá obohacovati na úkor druhého. Z této zásady se pak dovozuje, že ten, k jehož užitku bylo použito cizího statku, má tento statek (nebo jeho ekvivalent) poskytnouti zpět (Cap. XX. num. 35). Tato široká zásada přirozeně-právní má za následek, že při zákonné úpravě versionis in rem zajímavým způsobem pozvolna se stírá její typický charakter jakožto actio adiecticiae qualitatis a že se jí přidává nová funkce, které dosud neměla. Tato nová

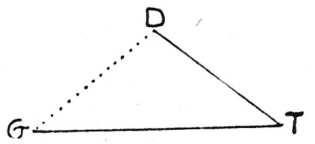
[11]) Nelze souhlasiti s názorem, jakoby actio de in rem verso a jiné t. zv. žaloby z obohacení již v římském právu byly nějakým specielním provedením obecných principů aekvity, jako »neminem cum damno alterius fieri locupletiorem« a p. Pokud se taková rčení v pramenech řím. práva vyskytují, nutno je považovati spíše za pouhé příležitostné průpovědi, kterými staří spisovatelé vůbec (nejen právníci) rádi zpestřovali svá díla, a kterými tu a tam podporují svá mínění. Pokud to určitý právní řád dovoluje, není ovšem vyloučeno, aby i takové věty nabyly právního významu (jako pravidla interpretační, jako směrnice při usuzování per analogiam nebo dokonce jako ustanovení subsidiární — srv. i § 7 o. z. o.).

funkce spočívá v tom, že právního institutu versionis in rem počíná se nyní používati v právních předpisech v novém, rozšířeném pojetí, a to právě k bližšímu provedení zmíněné legislativně-politické maximy přirozeného práva, která ve svém heslovitém znění je pouhým rámcovým předpisem velmi širokého obsahu a potřebuje bližšího provedení. Tato nová funkce versionis in rem, která byla dosavadnímu právnímu vývoji tohoto institutu neznáma,[11]) působí, že nám počíná mizeti ostrý rozdíl mezi jednatelstvím bez příkazu na jedné a versio in rem na druhé straně. Kdežto v římském právu onen zřetelný rozdíl mezi oběma právními instituty spočívá v tom, že negotiorum gestio je právním poměrem samostatným, kdežto versio in rem je akcesorickým poměrem adiecticiae qualitatis, nyní versio in rem počíná částečně přejímati jednu z funkcí dosavadní negotiorum gestionis (viz níže) a tím se stírá typický rozdíl mezi oběma právními poměry. A zároveň se tím stírá i její charakter adjektičnosti. V podrobnostech platí toto:

Jestliže byla užitečně vynaložena věc něčí ve prospěch druhého, má nyní ten, jehož majetková hodnota vynaložena byla, actionem de in rem verso proti tomu, v jehož zájmu se tak stalo, jestliže zmíněný restituční nárok vůči druhému nelze uplatňovati z jinakého právního důvodu, to však jen v těchto dvou případech:

a) když nepravý jednatel uzavřel s třetí osobou smlouvu a nějaká majetková hodnota, která byla předmětem této smlouvy, pak byla použita ku prospěchu druhého (num. 37 a 38);
b) když ku prospěchu osoby k právnímu jednání nezpůsobilé bylo použito nějaké věci, jež byla předmětem právního jednání, které druhý kontrahent uzavíral s touto osobou nezpůsobilou a jež pro tuto nezpůsobilost je neplatné.

V případě prvním jde v podstatě o rozšířenou actio de in rem verso utilis dle chápání pandektistů. Jsou tu tři osoby, které můžeme brachylogicky nazvati D(ominus), G(estor) a T(ertius).

G-a nazývám »nepravým jednatelem«. Může to býti buď mandatář, který vykročil z mezí mu udělené plné moci, nebo jakýkoliv nepřímý zástupce. Mezi D-em a G-em může býti právní poměr (mandatum, negotiorum gestio), ale nemusí.

(Jestliže však mezi D-em a G-em byl mandátní poměr a G byl zástupcem přímým a nevykročil z mezí mu udělené plné moci, pak jde přirozeně pouze o pošinutí právní odpovědnosti, jednající G se nestává vůbec subjektem práv a povinností a máme tu pouze jeden právní poměr mezi T-em a D-em, kteří jsou pak spolukontrahenty. Je to případ přímého zastoupení, a tu nejde nikdy o versio in rem!) Jestliže G je jednatelem bez příkazu,

může uplatniti svůj případný náhradní nárok vuči D-ovi actione negotiorum gestorum contraria (num. 38), když mezi D-em a G-em je jiný právní poměr, tedy žalobou z tohoto právního poměru (na př. actione mandati contraria). Není-li ani toho, pak G-ovi vůbec nepřísluší náhradní nárok vůči D-ovi. Actio de in rem verso zůstává vyhrazena pouze T-ovi vůči D-ovi, funkce a obsah její je stejný jako actionis de in rem verso utilis ve smyslu pandektistů, která povahou svou je actio adiecticiae qualitatis vzhledem k právnímu poměru mezi G-em a T-em, D jest ručitelem omezeným v témž rozsahu, jako u pandektistů (arg. num. 38 a contr., num. 44).

Za to druhý případ (sub. b) uvedený) je novum. Jde tu o analogické použití staré actionis de in rem verso Případ tento je velmi poučný a zajímavý. Vidíme tu dobře, jak pod vlivem zmíněné přirozeně-právní zásady se nám poznenáhlu ztrácejí přesné kontury adjektické povahy versionis in rem. V této nové funkci je versio in rem právním poměrem primérním, už ne adjektickým. Je tu jen jeden právní poměr mezi D-em a T-em, osoba G-ova zmizela. Tento případ blíží se nyní oněm případům římského práva uvedeným v titulu Digest de negotiis gestis, kdy předmětem jednatelství bez příkazu bylo pouhé faktické vynaložení majetkové hodnoty v zájmu domini negotii. Tuto funkci právního poměru negotiorum gestionis počíná nyní dle nového pojetí přirozeně-právního přejímati versio in rem, která ovšem v dalším právním vývoji bude brzo sahati mnohem dále, než negotiorum gestio římského práva sahala v této své funkci. (O tom viz níže.) Ale souvislost s dosavadním právním vývojem jest příliš silná, než aby zmíněná přirozeně-právní zásada mohla býti provedena do důsledků a než aby bylo možno prostě přejíti přes dosavadní historický vývoj. Analogie zákonodárcova — historicky vzato — není úplná. Zůstala tu sice jakási mlhavá reminiscence na G-a ve zmínce o poručnících etc. (srov. num. 39 »... ohne Wissen und Willen ihrer Vormundern, Gerhaben und Kuratoren«) — ale tento G zde už vůbec není jednatelem, leda pomocí fikce dal by se takový názor držeti. Následkem toho v případech sub. b) uvedených poměr mezi T-em a D-em už není adjektického rázu. — Je tu dále reminiscence na to, že versio musí nastati z nějakého právního jednání (původně bylo to právní jednání mezi G-em a T-em), analogie tato však opět je nepřesná, neboť se myslí na neplatné jednání mezi zúčastněnými osobami D-em a T-em, ačli ovšem nechceme fingovati, že právní jednání mezi D-em a T-em, které je neplatné pro nezpůsobilost D-ovu, vlastně mělo býti uzavřeno jako platné jednání mezi G-em a T-em na základě G-ovy legitimace ku přímému zastupování D-ovu. A konečně je tu i reminiscence na to, že T nemá míti vůči D-ovi nároku z jiného právního důvodu — to splývá s požadavkem neplatnosti právního jednání mezi D-em a T-em.

Když vyjdeme z dříve již uvedeného názoru, že případy t. zv. versio in rem podle Kodexu tereziánského jsou bližším provedením přirozeně-právní zásady vytčené v num. 35, že nikdo se nemá obohacovati na úkor druhého, pak ovšem musíme říci, že tato přirozená zásada se nám jeví vzhledem k jejímu provedení jako pouhá floskule velmi širokého obsahu, a že případy versionis in rem ani zdaleka nevyčerpávají tohoto obsahu. Není tedy actio de in rem verso dle Kodexu tereziánského ani ve své nyní o novou funkci [sub. b) uvedené] rozšířené formě ještě žádnou generální žalobou z obohacení, jest však žalobou podpůrnou (srov. svrchu pod II. odst. 2.).

Pokud pak se týče úlohy, jakou při posouzení náhradních nároků hraje moment obohacení, platí při versio in rem totéž, co řečeno bylo o jednatelství bez příkazu. Aby D byl obohacen, se nevyžaduje, stačí pouhá versio utiliter facta. Nutno zde rovněž použíti obecných ustanovení o impensích (num. 43).

Osnova Hortenova. Actio de in rem verso je tu podobně upravena jako v Kodexu tereziánském, ale její charakter jakožto adjektické žaloby se tu stírá ještě více. Je to snad důsledek značné stručnosti Osnovy. V případech versionis in rem jde i podle Osnovy Hortenovy o závazek ex lege dle kapitoly 21, pojednávající »Von den aus bloser natürlichen Billigkeit herrühren den Verbindungen«. Tyto závazky spočívají u Hortena na dvou legislativně-politických maximách přirozeného práva:

1. Každý je povinen konati a trpěti to, co bez jeho újmy může prospěti druhému.

2. Nikdo se nemá obohacovati na úkor druhého (kapitola XXI. § 1).

Actio de in rem verso je provedením zásady sub. 2. (kapit. XXI. § 28 in. pr.).

Případy, ve kterých lze použíti žaloby de in rem verso, jsou obdobné jako v Kodexu tereziánském, jenže skutková podstata její jest ještě více rozšířena na případy nové (§ 28). Dle znění § 28 přísluší tato žaloba, jestliže majetková hodnota osoby třetí byla použita v zájmu druhého, ve dvou případech:

a) když T nemá restitučního nároku vůči D-ovi z jiného právního důvodu, t. j. když mezi D-em a T-em nebylo obligačního právního poměru (buď smluvního nebo zákonného), odůvodňující jinou restituční soluci;

b) když sice mezi D-em a T-em byl obligační právní poměr, ale tento právní poměr je z nějakého důvodu neplatný.

ad a) Z toho, co bylo uvedeno, vidíme, že podle Osnovy Hortenovy je lhostejno, zdali tu byl ještě nějaký G čili nic; o něm se už vůbec nemluví. Byl-li tu takový G, pak případ tento je totožný s prvním případem Kodexu tereziánského (viz svrchu V. případ sub. a) (§ 31). V tomto případě jde o pravou adjektickou žalobu. Případy Osnovy Hortenovy mají však rozsah daleko širší než obdobné případy Kodexu tereziánského. Osoba G je tu ne-

rozhodná, adjektický ráz žaloby je setřen. Právního poměru mezi G-em a T-em se nevyžaduje.

ad b) Druhý případ Osnovy Hortenovy je analogický s druhým případem Cod. Ther., ale rozsah jeho je i tu zřejmě širší.

Zdá se tudíž, že podle Hortena jde tu vskutku o g e n e r á l n í subsidiární žalobu na vrácení toho, co ze jmění jednoho bylo vynaloženo k užitku druhého. Jest však také možno, že ustanovení § 28 Hort. se mělo vykládati r e s t r i k t i v n ě, tradicionelním způsobem, a to s ohledem na předpis § 31. Pak nebyla by odchylka od Kodexu tereziánského tak značná. Znění Osnovy Hortenovy připouští tu skutečně jisté pochybnosti, avšak přes to je nesporné, že hledisko Hortenovo provádí v ustanoveních o versio in rem zmíněnou přirozeně-právní zásadu v širších mezích než Kodex tereziánský.

Co bylo řečeno o rozsahu náhrady a o momentu obohacení při výkladu Kodexu tereziánského, platí i zde. (Srov. § 30.)

Osnova Martiniho.

VI. Osnova Martiniho znamená další krok ve vývoji obou právních poměrů. Jakmile ztrácí actio de in rem verso svou původní charakteristickou povahu adjektické žaloby, mizí i přesné její rozlišení od žaloby e negotiis gestis a ztrácejí se čím dál tím více přesné obrysy obou žalob. Tak je tomu u Martiniho. Proto pojednáme zde o obou právních poměrech dohromady. Kromě toho jest nutno si uvědomiti, že Martini vyšel při právní úpravě skutkových podstat těchto žalob z odchylného základního názoru, a to společného pro oba právní poměry.

Jest proto dosti obtížné srovnati po této stránce osnovu Martiniho s oběma předcházejícími, poněvadž Martini vychází z hlediska poněkud odlišného. Pokud se týká negotiorum gestionis, vychází Martini ze zásady, že nikdo není oprávněn míchati se do cizích záležitostí. Kdo tak činí, je odpovědným za všechnu škodu. Hledisko je tedy posunuto. Spravování cizích záležitostí není pravidelně podmínkou náhrad. nároků, nýbrž naopak činem zakázaným. Z této zásady je připuštěna výjimka: kdo opatří věci nepřítomného, zejména je-li nebezpečí v prodlení, má nárok na náhradu nákladů, tak jako bonae fidei possessor (III. díl cit. Osnovy IV. § 26). Proti vůli druhého však nesmí nikdo poskytnouti tomuto druhému ani prospěch. Stalo-li se tak přece a vynaloží-li jednatel něco na to, pak tyto náklady jest považovati v pochybnosti za dar (IV. § 27).

Tato kusá ustanovení kapitoly IV. třetího dílu Osnovy v souvislosti s předpisy o mandátu, daná pod zcela jiným hlediskem, jsou jakousi reminiscencí na dosavadní negotiorum gestio, ale nijak našeho problému nevyčerpávají. Musíme proto vyjíti také z ustanovení hlavy XII. (§§ 1 až 6, 27—31), která jedná o závazcích z přirozené ekvity. I tato ustanovení jsou ostatně velmi kusá. U Martiniho nejvíce a nejdůsledněji se uplatňuje hledisko

doktriny přirozeně-právní: Martini vychází tu z přirozeně-právních zásad, poněkud odchylných od obdobných zásad Kodexu tereziánského a Osnovy Hortenovy, jež jsou zároveň fikcemi. Tyto zásady jsou:

1. Každý, kdo se pouští do nějakého podniku, musí býti srozuměn i s obyčejnými následky, jež jsou s takovým podnikáním spojeny.

2. Každý, i nesvéprávný a nepříčetný, chce vše, co slouží jeho prospěchu.

3. Nikdo se nechce obohacovati na škodu druhého.

Z těchto tří zásad vyplývají pak Martinimu nejen tak zv. závazky ex lege v užším slova smyslu, nýbrž na rozdíl od Kodexu tereziánského a Osnovy Hortenovy i všechny tak zv. kvasikontrakty. Avšak pod tímto aspektem rozplývá se mu přirozeně též hranice mezi negotiorum gestio a versio in rem. Kdo obstarává dobrovolně k užitku druhého jeho záležitosti, jest postaven na roveň mandatáři (XII § 4) — pokud ovšem vůbec takové obstarávání cizích záležitostí je připuštěno (XII § 4, IV §§ 25—27). (Jádro negotiorum gestionis.) Nesmíme však zapomínati, že Martini má tu hlavně na mysli poručenství a kuratelu, a jen v nepatrné míře negotiorum gestionem (XII §§ 5—6). Vůbec tento institut je u Martiniho zatlačen značně do pozadí a jeho funkci přebírá nyní rozšířená versio in rem. Přesné ohraničení a rozdělení mezi oběma těmito právními poměry není tudíž možné. Jednotný princip u Martiniho je: kdo vynaložil nějaký statek ve prospěch druhého, jest oprávněn žádati za náhradu (XII § 3).

Pokud se týká versionis in rem ve vlastním slova toho smyslu, jest jeho názor nejasný. Z místa XII § 27 dalo by se souditi, že Martinimu skutečně šlo o subsidiární generální žalobu na vrácení užitečně vynaloženého nákladu, bez ohledu na historickou adjektickou povahu této žaloby. Na druhé straně v bližším kasuistickém provedení §u 27. (§§ 28—31) Martini uvádí příklady, které jsou vzaty z Digest (srov. D 15, 3, 3, 10), příklady, kde jest zdůrazněna adjektičnost této žaloby. Je tedy stanovisko Martiniho dosti nejasné. Ovšem s ohledem na dosavadní vývoj dlužno se asi přikloniti k liberálnějšímu názoru, asi tak, jak věc upravuje Osnova Hortenova.

Při tom Martini ve trojím směru se přibližuje zásadám římského práva. Jednak sleduje v otázce náhrady nákladů dvojí cestu římské negotiorum gestionis, pokud se týče momentu obohacení (XII § 27), za druhé upravuje tuto otázku jenom kasuisticky ponechávaje soudci úplnou volnost — ovšem v rámci vyslovených zásad přirozené spravedlnosti (XII §§ 28—31). A konečně tak, jak římské právo zahrnovalo původně pod pojem negotiorum gestionis velmi různé právní poměry, tak i zde pod jednotným aspektem (ovšem přirozenoprávní doktriny) jsou spojeny t. zv. kvasikontrakty s různými jinými závazky z obohacení.